

IMOM ISMOIL AL-BUXORIYNING HADISLARIDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYA TALQINI VA UNI O'QUVCHILARDA SHAKLLANTIRISH

Muhammad Yusuf Ominaxon Muhammad Sodiq

Osiyo xalqaro universiteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya: *Qur'oni Karimdan keyin Islom ta'limotining asoslarini yoritgan asosiy manba hadisdir. Hadislarni to'plash va ularga ma'lum bir tartib berish, asosan, 8-asrning ikkinchi yarmidan boshlab, eng bilimdon, katta hayotiy tajribaga ega bo'lgan (muhaddis) tomonidan turli fanlarning asoslarini mukammal o'rgangan. 8-11-asrlarda hadis ilmiga to'rt yuzdan ortiq muhaddis jalb qilingan. Bu bilimlarni o'rganishning o'ziga xos sohasi bo'lib, "hadis ilmi" nomi bilan olib borilgan. Keyingi yillarda Muhammad salomning hayoti, ijodi va uning diniy - axloqiy ko'rsatmalari, Imom Ismoil Al-Buxoriyning "Al-jome' as-sahih" ("ishonarli to'plam"), "Al-adab al-mufrad" ("Adab durdonalari"), Imom Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziyning "Ash-Shamoil an - nabaviya" asari nashr etildi. Bir ma'noni anglatuvchi hadis "yoki" Sunnat" so'zlari Rasulullohning hayoti va faoliyati va uning diniy va axloqiy ko'rsatmalari haqidagi rivoyatlardan iborat. Qur'oni Karimdan keyin Islom ta'limotining asoslarini yoritgan asosiy manba hadisdir.*

Kalit so'zlar: *hadislar, bilimlar, Al-jome' as-sahih, Islom, diniy ta'limot*

Buxoriy, Imom al-Buxoriy (haqiqiy ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim al Buxoriy) (810.21.7, Buxoro — 870.31.8, Samarqand yaqinidagi Xartang qishlog'i) Islom olamining yirik mutafakkiri bo'lgan. Muhaddislarning imomi hadis ilmining sultoni deb ham ataladi. Uning otasi Ismoil o'z davrining etuk muhaddisi, shogirdi va ishonchli kishisi edi molik ibn Alasva tijorat ishlari bilan shug'ullangan. Onasi taqvodor, taqvodor, dono ayol edi. Otasi vafot etganida, uning tarbiyasi ota-onasiga tushdi. 5-6 yoshidan boshlab u Islom ilmlarini, Muhammad hadislarini o'rganishni va yodlashni boshlaydi. Taniqli muhaddislar Doxiliy, Muhammad Ibn Salom Poykandiy, Muhammad Ibn Yusuf Poykandiy, Abdulloh ibn Muhammad Masnadiy va boshqalardan saboq olishgan. Uzoq vaqt davomida muhaddislar sayohatga chiqishdan oldin o'z vatanlarida roviylardan bitta hadis qoldirmasdan yozib olishlari mumkin edi va shundan keyingina boshqa shahar yoki mamlakatga sayohatga chiqishdi. Buxoriy 16 yoshigacha o'z Vatanining mashayxlaridan hadis eshitgan va yozib olgan va xalifalikning turli viloyatlari tomon yo'l olgan. 825 yilda Buxoriy onasi va akasi Ahmad bilan Makkaga Haj ibodatini o'qish uchun kelgan. Onasi va ukasini Buxoroga qaytarib, o'zi Makkada qoladi. Bu erda ishlaydigan olimlarning ilmiy yig'ilishida qatnashadi. 827 Madinaga boradi. Madinadagi mashhur ulamolardan Ibrohim Ibn Munzir, Mutrif ibn Abdulloh, Ibrohim ibn Hamza va boshqalar bilan muloqotda bo'lib, ulardan hadis bo'yicha saboq olgan. Bu vaqtda Rasulullohning hamrohlari va sahobalarning izdoshlari turli mamlakatlarga tarqalib ketishdi. Bunday

sharoitda Muhammadning hadislarini to'plash turli shahar va mamlakatlarga borishni talab qiladi. Bir necha tarixchilarga ko'ra, Imom Buxoriyning Hijoz, Makka, Madina, Toif, Jiddaga qilgan safarlari 6 yil davom etgan. Keyin u sayohat qiladi Basra, Kufa va Bag'dod. Shom va Misrga o'tadi. Bundan tashqari, u Xuroson, Marv, Balx, Hirot, Nishopur, Ray, Jibol kabi shaharlarda bo'lib, bu shaharlardagi olimlardan o'rgangan va hadislarini to'plagan. Imom Buxoriy asarlarining eng mashhuri "Al-Jome' As-Sahih" dir. Undan tashqari, u hadis ilmi asoslaridan tarixiy voqealar va shaxslarni chuqur tahlil qilishni ta'minlaydigan bir qator fanlarga oid juda muhim kitoblarni yozgan. Imom Buxoriy "Al-Jome' as-sahih", "Al-adab al - mufrad", "at-tarix al-kabir", "at-tarix AS - sagir", "at-tarix al-Avsat", "At-Tarix al-Avsat" kabi bir qancha ilmiy ahamiyatga ega asarlarni tasniflagan. - tafsir al-kabir"" Birrul ota", "Asmo as-sahoba", "Kunyas" va boshqalar. Ular orasida "Al-Jome' as-sahih" asari Islom olamida Qur'ondan keyingi eng muhim manba sifatida hurmatga sazovor manbadir. "Al - Jome' as-sahih" asari Imom Buxoriyning hadislar to'plami haqidagi shartlari boshqa muhaddislarnikiga qaraganda aniqroq bo'lganligi tufayli "eng ishonchli hadis yig'uvchi" unvoniga sazovor bo'ldi. Muhaddislar hadis ravvinlari bilan o'zaro uchrashish ehtimoli bo'lsa, qoniqishgan, ammo Imom Buxoriy ham eshitgan hadis ravvinlari uchrashganligini alohida ko'rgan guvohning iqror bo'lishini ta'minlagan. Bunday holat boshqa muhaddislarda uchramaydi. Hofiz Ibn Hajar Asqaloniy hisobiga ko'ra, "Al-Jome' as-sahih"dagi hadislar soni 7397 tani tashkil etadi. Bular orasida takrorlashlar soni 2602 tani tashkil qiladi. Eslatmalar, Roviya ixtilofi va qo'shimchalar kitobda keltirilgan 9082 hadisni qo'shadi.

Alloma "Al-Adab al-mufrad" asarida ham inson axloqi odobi, ma'naviy kamolotiga doir hadislarini turli mavzular bo'yicha tasnif qilgan va izohlar bergan. Asarning ilk boblarida ota - ona oldida farzandlik burchlari, ota - onani rozi qilish, ularning haqini ado qilish, ota - ona amriga itoat qilish, ularga yaxshilik qilish, ularni dilini og'ritmaslik, qarindosh - urug'larga mehr - shavqat, rahmdillik, yosh bolalarga, ayollarga mehr - muruvvatli bo'lish, bolalar va kattalar arazlashib, urishib qolganda yarashtirib qo'yish, imorat qurishda va boshqa ishlarda kamtarlik bilan ish tutish, takabburlik va so'kinishning yomonligi, jabr - zulmning yomonligi, rostgo'ylik va yolg'onlik, halol va harom, savob va gunoh ishlar kabi inson ma'naviy hayotiga doir muhim muammolar to'g'risida fikr yuritilgan.

Jumladan, "Kimki rizqi mo'l, umri uzoq bo'lishini istasa, qarindoshlarini ziyorat qilsin (ular bilan munosabatni davom ettirsin)." (Buxoriy, 2986). Hadisi sharifda "silai rahm", ya'ni qarindoshlar bilan rishtalarni mustahkamlash xususida tavsiya bor. "Silai rahm" qarindoshlik rishtalari va mas'uliyatining unitilmasligidir. Qarindoshlar ichida yordam va e'tiborga muhojirlar bo'lsa, ulardan yordamni ayamaslik kerak. Qarindoshlik rishtasini uzish katta gunoh sanaladi. Qarindoshlar bilan yaxshi munosabatda bo'lish rizqning ko'payishi, hayotning osoyishta, quvonch bilan o'tishi va umrning uzoq bo'lishiga sababdir. [4,124]

Al - Buxoriy merosida qo'shnihilik munosabatlariga alohida to'xtalib o'tiladi. Yaxni qo'shnihilik munosabatlari ulug'lanadi va uni rivojlantirish yoqlab chiqiladi.

Hadisdan: Hazrati Oisha onamiz hikoya qiladilar: "Alloh Rasulidan bir kuni: "Yo Rasululloh! Mening ikki qo'shnim bor. Bulardan qaysisiga hadya beray?" deb so'radim. Allohning Rasuli: "Qaysi birining eshigi yaqinroq bo'lsa, o'shanga", deb javob berdilar"" (Buxoriy, "Adab", 78). [4,66]

Bu hadisda qo'shning haqqi bilan bog'liq qimmatli tavsiya berilgan. Insonning bir emas, bir nechta qo'shnisi bo'lishi aniq. Bularning barchasiga birdek e'tibor berib, sovg'a ulashish juda qiyin. Shunday vaziyatda qanday yo'l tutish kerakligi hadisda ko'rsatilgan. Eng yaqin qo'shniga yaxshilik qilish oqilona tadbirdir. Demak, allomaning inson bu dunyodagi har bir hatti - harakati, o'zida namoyon etgan axloqiy jihatlari uchun oxir - oqibat mukofotlanishi yoki aksincha jazolanishi mumkinligini e'tirof etishi, insonlar o'rtasidagi muruvvat, yaxshilik, mehr - oqibat, ezgulik ravnaqi yo'lidagi da'vatdir.

Umuman olganda, Imom Buxoriy asarlarida: halollik, poklik, ota - onaga hurmat, yaxshilik, birodarlik, do'stlik, vafodorlik, mehribonlik, saxovatpeshalik, sabr - qanoat, ezgulik, adolatlik, hamjihatlik, g'amxo'rlik, kechirimlilik, beozorlik, ilmlilik, insonning axloqiy tarbiyasini shakllantiradigan fazilatlarini kiritadi.

Hasad, manmanlik, behayolik, tajavvuzkorlik, buzg'unchilik, jaholat, g'iybat, nohaqlik, adolatsizlik, xiyonat, tuhmat, adovat, zulm, qotillik, ota - onaga itoatsizlik, iymonsizlik kabi salbiy tuban illatlar qattiq qoralanadi.

Bugungi kunda xalqimiz o'z oldiga qo'ygan buyuk maqsadlarga, ezgu niyatlarga erishish, jamiyatimizning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli amalga oshirilayotgan islohotlar rejalarning samarasi, avvalambor yuqori malakali, yuksak tafakkurga ega bo'lgan mutaxassislarini tayyorlash, tarbiyalash taraqqiyotimizning asosiy sharti hisoblanadi.

Davlatimiz rahbari tomonidan ishlab chiqilgan "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot startegiyasi" to'g'risidagi farmonida[5] belgilangan (7 ta ustivor yo'nalish), "Ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqichga olib chiqish" yo'nalishida, "Buyuk ajdodlarimizning boy ilmiy merosini chuqur o'rganish va targ'ib etish" maqsadga muvofiqligi, dunyoning nufuzli xalqaro tashkilotlari va ilmiy tadqiqot markazlari, universitetlar bilan hamkorlikda, buyuk ajdodlarimizning boy - ilmiy -ma'naviy merosini keng o'rganish hamda targ'ib qilishga katta e'tibor qaratilayotganligi diqqatga sazovordir.

Bunda asosan, Imom Buxoriy ta'limotlarini o'rganish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida Yangi O'zbekiston yoshlarining ma'naviy barkamol jihatdan kamolotga erishishlari, egallagan bilim va malakalarni o'z faoliyatlarida, jamiyatimiz taraqqiyoti yo'lida to'la namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladigan darajada tarbiyalash muhim vazifalardandir.

Albatta, bu ezgu vazifani ijobiy hal etishda xalqimiz ma'naviy merosining ahamiyati kattadir. Shu sababli ma'naviy merosimizni tiklash, o'rganish va hayotga tatbiq etish, jahon andozalari darajasiga ko'tarishga alohida e'tibor qaratish darkordir.

Xulosa qilganda, Imom al-Buxoriy hadislarining jahonshumul ahamiyati insoniylik, insonparvarlik Vatanga muhabbat haqida tarbiya berishi bilan yosh avlodda ezgulik va go'zallik tuyg'ularini mujassamlashtiradi. Ilm_fanda "Hadis ilmining amiri" deb bir ovozdan tan olingan Imom Ismoil al Buxoriy hadislarini mehr_ oqibat, sahiylik, ota_ona va kattalarga omad, yetim_yesirlarga muruvvat, Vatanga muhabbat, mehnatsevarlik, halollik, turli xalqlarning o'zaro do'st, tinch_totuv yashashlari kabi insoniy fazilatlari barkamol avlod uchun katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. More from Mozi. Imam al Bukhari, Tashkent 1998[1]
2. Uvatov U. 1998, Imam al-Bukhari, Tashkent; [2]
3. Madaminov s, definition of Imam Bukhari, Tashkent 1996[3]
4. Imam al-Bukhari-Sultan of the muhaddisis [who prepared for publication Osmanhoji Temurkhan son, Bakhtiyar Nabikhan ugli], Tashkent 1998; [4]
5. Dushan Fayziy Zarafshani, Imam al- Bukhari, Tashkent 1998; [5]